

## PLANIRANJE U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA GRADA

Dr.sc. Elvedin Bečić d.i.a, email: [redesign@bih.net.ba](mailto:redesign@bih.net.ba)  
Redesign d.o.o. Sarajevo

**Sažetak:** Interesovanje globalne javnosti za procese globalizacije, održivog razvoja, klimatskih promjena, dekarbonizacije je veće nego ikada ranije. Živimo u svijetu koji se ubrzano razvija pri čemu nemilice troši i onečišćava vlastite prirodne resurse. Stoga se planski, interdisciplinarni, pristup rješavanju problema održivosti nameće kao prioritarna strategija na globalnom nivou. Urbani prostori predstavljaju mjesto življenja za više od polovine ljudske populacije – gradovi su prepoznati kao mjesta poželjnog života, ali i kao nosioci procesa globalizacije i održivog razvoja. Nastajanje pametnih gradova je neodvojivo od tehnološke revolucije koja generira uvjete takvih transformacija, dodatno uslovljenih činjenicama kako se više od 80% svjetske ekonomske vrijednosti stvara u urbanom okruženju – u gradovima se troši dvije trećine svjetske energije i proizvede više od 70% ukupne emisije stakleničkih plinova.

**Ključne riječi:** globalizacija, održivi razvoj gradova, urbana mobilnost, pametni gradovi.

## PLANNING IN THE FUNCTION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE CITY

**Abstract:** The interest of the global public in the processes of globalization, sustainable development, climate change, decarbonisation is greater than ever before. We live in a rapidly evolving world that is relentlessly wasting and polluting its own natural resources. Therefore, a planned, interdisciplinary, approach to solving sustainability problems is imposed as a priority strategy at the global level. Urban spaces are a place of living for more than half of the human population - cities are recognized as places of desirable living, but also as carriers of globalization and sustainable development. The emergence of smart cities is inseparable from the technological revolution that generates the conditions for such transformations, further conditioned by the fact that more than 80% of world economic value is created in urban environments - cities consume two thirds of world energy and produce more than 70% of total greenhouse gas emissions.

**Keywords:** globalization, sustainable urban development, urban mobility, smart cities.

### Osnovni pojmovi<sup>43</sup>

<sup>43</sup> U ovom radu obim istraživanja se iscrpio na terminima „izbjeglica“ i „migrant“, mada ova problematika uključuje i tražitelje azila (po različitim osnovama) te ranjive skupine osoba iz široke palete „pod privremenom zaštitom“ drugih država. Tako, Merve Bedir u članku *Grad kao logor, logor kao grad / The City as the camp, the camp as the city* navodi kako „(...) različite države koriste različite kategorizacije tražitelja azila. Uspjela sam ih pronaći 11 u raznim dokumentima: izbjeglica, tražitelj azila, osoba pod privremenom zaštitom, osoba bez državljanstva, osoba sa statusom sličnom izbjegličkom, neredoviti migrant, neregistrirani migrant, uvjetni izbjeglica, stranac pod supsidijarnom zaštitom, humanitarno ugrožena osoba, žrtva trgovine ljudima.“ Uz navedene termine potrebno je pomenuti i pojam „apatrid“ koji označava osobe bez državljanstva – osobe koje nikada nisu ni imale državljanstvo ili su izgubile pravo na jedno državljanstvo pri čemu nisu stekle pravo na drugo, nalazeći se u pravnom vakuumu „bezdržavljanstva“. Ovakav status, najčešće, pogađa djecu predstavljajući transgeneracijski problem – nasljeđuje se sa koljena na koljeno, dok osoba ne stekne status građanina.

Izbjeglička i migrantska kriza su postale dio naše svakodnevnice – vijest koja je to prestala biti. Novosti o ovoj temi su, u našoj svijesti, svedene na samo par minuta u informativnim emisijama, očekivane i temporalne poput izvještaja o vremenskoj prognozi – informacije koje samo “prođu kroz nas”.

Iako sâm pojam izbjeglica (u punini njegovog složenog suštinskog određenja) ne predstavlja novu pojavu u ljudskoj historiji<sup>44</sup>, on je, ne tako davno, određen međunarodnim pravom - Konvencija o statusu izbjeglica iz 1951. i Protokol o statusu izbjeglica iz 1967. te Rezolucija 2198 (XXI) usvojena od strane Opće skupštine Ujedinjenih naroda definiraju pojam “izbjeglice” – osobe “koja se zbog osnovanog straha od proganjanja radi svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili političkog mišljenja, ne može ili ne želi vratiti u svoju državu porijekla”<sup>45</sup>, odnosno kojoj je, kao rezultat navedenog, potrebna međunarodna zaštita.

IOM (International Organization for Migration)<sup>46</sup> definira migranta kao “svaku osobu koja se kreće ili je prešla međunarodnu granicu, ili napušta svoje uobičajeno mjesto stanovanja unutar svoje države, bez obzira na (1) pravni status osobe; (2) je li kretanje dobrovoljno ili prisilno; (3) uzroke pokreta; ili (4) duljinu boravka. IOM se bavi migrantima i problemima vezanim uz migracije te, u dogovoru s državama, migrantima koji su u potrebi za međunarodnim migracijskim uslugama.”<sup>47</sup>

Pojmovi izbjeglištva i migracijâ su neodvojivi od privremenosti (ili bi tako, barem, trebalo biti) - stanje u kojem su se našli izbjeglice i migranti predstavlja otklon od njihove uobičajene stvarnosti i prostorne umještenosti. Pitanje izbjeglištva i migrantskih kriza je interdisciplinarno i predstavlja složen, globalni, općedruštveni, socio-ekonomski, politički, ali i prostorni problem.

Ovaj rad nema intenciju propitivanja sigurnosno-bezbjedonosnih aspektâ migrantske krize (neodvojivih u sklapanju potpune slike o migrantskom problemu, gotovo fenomenu). Jasno je da priliv velikog broja osoba bez (validnih) identifikacionih dokumenata (pri čemu je masovno neposjedovanje dokumenata podložno svakom obliku manipulacije i dodatnih prilika za nelagodne aktivnosti), predstavlja bezbjednosnu prijetnju i, svakako, humanitarno-organizacioni izazov za svaku državu. U konačnici, zakonsku obavezu i za domicilno stanovništvo predstavlja posjedovanje validnih identifikacionih dokumenata, što stvara inicijalni dualitet tretmana i djelovanja države na migrante i domaćine.

Fokus istraživanja u ovom radu predstavlja problem socio-prostorne pozicioniranosti izbjeglica i migranata u tranzitnim i ishodišnim državama njihovog pokretanja. Trenutne procjene govore

<sup>44</sup> Pojava masovnih izbjeglica (barem na tlu Evrope) je vezana za okončanje Prvog svjetskog rata – završetkom Velikog rata se okončalo i postojanje velikih imperija poput osmanske, austro-ugarske i ruske. Uspostavljanje nove političke karte svijeta je generiralo fizičko pokretanje više miliona osoba, uzrokovano strahom od novih društveno-političkih okolnosti.

<sup>45</sup> [https://www.unhcr.org/hr/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/konvencija\\_1951.pdf](https://www.unhcr.org/hr/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/konvencija_1951.pdf), pristupljeno 05.10.2021.

<sup>46</sup> IOM, osnovan 1951., predstavlja međunarodnu organizaciju sa djelovanjem u području migracija, usko sarađujući sa vladinim, međuvladinim i nevladinim partnerima. IOM okuplja 155 država članica te 11 država sa statusom promatrača uz prisutnost u više od 100 zemalja, IOM je posvećen promovisanju humanije i regularne migracije za dobrobit svih, pružanjem usluga i savjeta vladama i migrantima.

<sup>47</sup> <https://bih.iom.int/sites/bih/files/Reporting%20on%20Refugees%20BHS%20print.pdf>, pristupljeno 05.10.2021

kako je ukupan, globalni, broj izbjeglica u stalnom porastu<sup>48</sup>, uz konstataciju kako je taj broj, trenutno, veći nego ikada, premašivši populaciju ukupnog broja stanovnika Francuske<sup>49</sup>. Prema istom izvoru, u proteklih deset godina, broj izbjeglica se više nego udvostručio pri čemu oko 48% ukupne izbjegličke populacije čine djeca i mladi, što potencira probleme njihovog obrazovanja, ali i, opće, socijalne i društvene kompatibilnosti, odnosno uključenosti u novo okruženje. Upravo je pitanje obrazovnih i radnih / stručnih kompetencijâ migrantske populacije jedan od osnovnih preduslova njihove uspješne involviranosti u društveno-ekonomske tokove tranzitne, odnosno, ishodišne države domaćina.

## Izbjeglički kamp – prostor fragmentacije

Kako je u uvodu i navedeno – migranti i izbjeglice, “osobe u pokretu”, izmještene iz primarnog mjesta življenja su umještene u drugo prostorno, ali i socio-ekonomsko, okruženje / stanje sa naglašenom dozom privremenosti<sup>50</sup> socio-prostorne pozicije u kojoj se nalaze. O tome, u terminološkom (ali i pritajeno – dubljem, suštinskom) smislu svjedoči i termin kojim se označavaju, ograničeni, prostori namijenjeni smještaju ovakvih osoba – izbjeglički kampovi.<sup>51</sup>

Kamp predstavlja uređeno mjesto (transformiranu prirodnu lokaciju) sa potrebnim, najčešće centralno pozicioniranim, sanitarnim instalacijama i kondicioniranim higijenskim uvjetima, infrastrukturno potpuno opremljeno za boravak većeg broja osoba smještenih u šatorima, kamp prikolicama i, uopće, objektima koji nemaju stalan karakter (bungalovima, stambenim kontejnerima i sl.). Termin kamp se, najčešće, terminološki, ali i suštinski, vezuje za turističku funkciju, dok, rjeđe, može imati i funkcionalnu odrednicu vojni (za slučaj vojnog, privremenog, boravka na nekom području pod sličnim, opisanim uvjetima boravka – šatori, centralni infrastrukturni punktovi / sadržaji i sl.).

Izbjeglički kamp, tako, predstavlja uređeni, definirani (pri čemu je ova definiranost, najčešće termin koji označava fizičku, prostorno naglašenu, odijeljenost od okolnog prostora - zid, žičana ograda i sl.) lokalitet opremljen infrastrukturom i kapacitetima za smještaj izbjeglica / migranata. Ovakvi, ograđeni areali sa jasno pozicioniranim kontrol(ira)nim kapijama predstavljaju (privremeni???) dom za osobe koje su smještene u njima. Njihova naglašena izoliranost i odvojenost od okruženja u koje su umješteni te potencirana introvertnost i uvjetovana samodovoljnost dodatno potencira socio-društvenu homogenost žitelja kampa.

<sup>48</sup> Prema dostupnim informacijama (izvor: <https://ba.voanews.com/a/svjetski-dan-izbjeglica/5935785.html>, pristupljeno 22.11.2021.), koje je objavio UNHCR (UNHCR – *United Nations Human*), „broj ljudi koji bježe od ratovanja, nasilja, progona i kršenja ljudskih prava 2020. porastao je na, gotovo, 82,4 miliona“ što predstavlja godišnji porast (u odnosu na 2019.) od 4%.

<sup>49</sup> Prema <https://www.dw.com/hr/rekrodni-broj-izbjeglica-pomo%C4%87-potrebnija-nego-ikada/a-44296131>, pristupljeno 25.11.2021.

<sup>50</sup> “Da ne postoji autonomni prostor unutar političkog poretka nacionalnih država za apsolutnog čovjeka samog po sebi očito je barem iz činjenice da se, čak i u najboljem slučaju, **status izbjeglice uvijek smatra privremenim stanjem koje treba dovesti do stjecanja državljanstva ili povratka u domovinu. Trajni status čovjeka samog po sebi nezamisliv je za zakone nacionalne države.** (naglasio E.B)” <https://www.6yka.com/novosti/giorgio-agamben-mi-izbjeglice>, pristupljeno 24.11.2021.

<sup>51</sup> U ovom radu je izbjegavan termin *logor* koji bi označavao, jedan od mogućih, prevoda termina *camp* sa engleskog jezika (i, naglašeno, osim kada se referira na citate) termin *camp* je prevodjen kao *kamp*, zbog krajnje negativnih, jednoznačnih, asocijacija koje termin *logor* budi na našim prostorima, odnosno poveznica koje se, i u recentnoj literaturi, ostvaruju sa logorima u totalitarnim režimima, a koji nisu tema ovog istraživanja.

Iako (evidentno – nedostajući) obrazovni sadržaji pomenutih prostorâ ne predstavljaju fokus ovog istraživanja potrebno je naglasiti kako su programi poboljšavanja stručnih kompetencijâ migrantske populacije nedovoljno prisutni u prostorima migrantskih kampova.

Izbjeglički kampovi, svedeni na prostore za zadovoljavanje osnovnih bioloških potreba, predstavljaju svojevrsna bezidentitetska nemjesta,<sup>52</sup> baš kao što su bezidentitetski i njihovi stanovnici - osobe bez oficijelnih, zvaničnih, identitetâ. Dužina trajanja boravka na ovakvim nemjestima sa naglašenom utilitarnom namjenom (svedenom na zaklon te zadovoljavanje elementarnih sanitarno-higijensko-nutricionističkih i zdravstvenih preduvjeta) i ostvarivanje kontakata u njima ova nemjesta pretvara u prostore znatno dužeg boravka. Upravo je trajanje korištenja ovakvih prostorâ (pri čemu je korištenje redovno “duže nego što se to očekivalo” te bi, na račun višedecenijskih iskustava, takva očekivanja konačno, trebalo i redefinirati) uvjetovalo stvaranje niza preduvjeta kojima se ovakvi lokaliteti, gotovo neprimjetno, pretvaraju u mjesta.

Unutar ovakvog diskursa moguće je prepoznati dualitet postojanja fragmentiranosti izbjegličkih kampova:

- Sa stanovišta lokalne zajednice predstavljaju ograđene areale koji fragmentiraju tkivo naseljenih mjesta čiji su (samo formalni) prostorni dijelovi, postajući prostorima neostvarenih kontakata, kreirajući diskontinuitete koji se ne iscrpljuju samo u svojoj prostornoj dimenziji. To su prostori u kojima se, najčešće, ne koristi domicilni jezik lokalne zajednice, bez involviranosti korisnikâ kampa u elementarne životne tokove zajednice u koju su umješteni.
- Iz pozicije neposrednih korisnikâ kampova ove prostorne cjeline predstavljaju cijeli jedan, isključivi, svijet koji, nedvosmisleno, ukazuje na karakter mjesta – u njemu se živi, nerijetko i rađa i umire.

Kreiranjem migrantskih kampova unutar (šire) urbane aglomeracije se, dodatno, čini i, svojevrsan, korak unazad – ograđivanjem određenog areala se gradovima vraćaju utvrde koje su izraz srednjovjekovne potrebe za zaštitom zidom.

“Gradovi danas nemaju vidljivih granica. U Americi nisu nikada ni imali. U Europi, međutim, **koncept “grada” nekoć je podrazumijevao zatvoren i konačan entitet** (naglasio E.B). Stari grad imao je zidine i dveri. Ali oni su već davno prestali funkcionirati. Postoje li dveri neke druge vrsti, nova vrata koja bi zamijenila dveri iz prošlosti? Jesu li nova vrata oni elektronički alarmni sustavi instalirani na aerodromima, koji pretražuju putnike radi oružja? Je li elektronika ili, općenitije, tehnologija zamijenila ograde, čuvane granice iz prošlosti? **Zidine koje opasuju grad su nestale, a s njima i pravila distinkcije unutarnjeg i vanjskog** (naglasio E.B), unatoč naputcima političara i planera, unatoč zemljopisnim i administrativnim ogradama. (...) Arhitektura je stalno predmet reinterpretacije. Ni na koji način arhitektura danas ne može proglasiti permanentnost značenja. (...) Pretpostavljeni uzročno-posljedični odnos između funkcije i forme (forma slijedi funkciju) je zauvijek prokleo dan kad je funkcija postala skoro isto tako prolazna kao i oni časopisi i slike u masovnim medijima u kojima se arhitektura sada

<sup>52</sup> Autorski interes za fenomenologiju *mjesta* i *nemjesta* je bio, jedan od opredjeljujućih povoda za istraživanje na temu privremenih mjesta za življenje i njihovih privremenih stanovnikâ. Francuski antropolog Mark Ože (*Marc Augé*) je kreirao termin *nemjesto* – bezidentitetski, fizički, prostor sa kojim / u kojem se ne uspostavljaju dovoljno jake socijalne, interakcije, za razliku od *mjesta* koje predstavlja areal u kojem se čovjek osjeća ugodno, ostvarujući čitav niz relacija sa prostorom (od vlastitog / kolektivnog sjećanja (koje može biti i transgeneracijsko), preko uspostavljanja i prepoznavanja čitavog niza socijalnih kontakata koji se u takvom prostoru (ili baš zbog njega) ostvaruju). Upravo je taj (prividni?) fenomen temporalnosti postojanja izbjegličkih kampova, kao i istog takvog zadržavanja njegovih korisnikâ, jedan od temeljnih oksimoronâ višedecenijske egzistencije i karaktera izbjegličkih kampova.

pojavljuje kao isti takav pomodni objekt. Povijest, sjećanje, tradicija, koje su nekoć prizivali ideolozi arhitekture, postali su ništa drugo do način prikrivanja, lažnih pravila kako bi se izbjeglo pitanje prolaznosti i privremenosti.”<sup>53</sup>

Upravo u kontekstu navedenog – jedna od najbrutalnijih i najstrože kontroliranih granica u urbanom okruženju danas egzistira kao granica kampa koja, i dalje, ocrta, pomenutu, distinkciju unutarnjeg i vanjskog, jedan zatvoren i konačan entitet. Za stanovnike ovakvog grada u gradu (migrantskog kampa) taj ograđeni areal predstavlja cijeli (privremeni?) svijet!

## Grad i izbjeglički kamp

“Grad, kao što je jednom napisao znameniti urbani sociolog Robert Park, predstavlja “čovjekov najdosljedniji i, u cjelini, njegov najuspješniji pokušaj da rekonstituiše svijet u kojem živi prema svojim željama. Ali ako je grad svijet koji je čovjek stvorio, to je svijet u kojem je on od tada osuđen da živi. Na taj način, indirektno i bez ikakvog jasnog osjećaja prirode svog zadatka, čovjek je kroz izgradnju grada rekonstituisao samog sebe.” Ako je Park u pravu, tada pitanje kakvu vrstu grada hoćemo ne može biti razdvojeno od pitanja kakav tip ljudi hoćemo da budemo, za kakvim vidovima društvenih odnosa tragamo, kakav odnos prema prirodi njegujemo, za kakvim načinom života žudimo i kakvih estetskih vrijednosti se pridržavamo.”<sup>54</sup> Navedenim citatom Harvi potvrđuje tezu o međuzavisnosti prostora i društvenih odnosa koji se u njemu generiraju, jednostavno – historija civilizacije se može analizirati i pratiti kroz historiju grada.

U članku *Grad kao logor, logor kao grad / The City as the camp, the camp as the city* autorica Merve Bedir istražuje odnose na relaciji država-grad-domicilni stanovnik (građanin)-izbjeglica (ne-građanin), izvrsno analizirajući neinvolveranost (tačnije – izopćenost) izbjegličkih / migrantskih kampova iz urbanog života (kojem, samo formalno, socio-prostorno pripadaju). Čak i kada se izbjeglički kampovi nalaze unutar urbane strukture grada, oni svoju “gradskost” samo simuliraju – “(...) nepostojanje bilo kakvog prostora za okupljanje, učenje ili rad stvaraju situaciju zatočeništva. Po svojim stupnjevima zatočeništva i izolacije logori su savršena mjesta izuzeća, gdje se migrant radikalizira i ilegalizira baš kao i u neformalnim četvrtima.”<sup>55</sup>

Giorgio Agamben<sup>56</sup> autor poznate trilogije *Homo sacer* (koja se sastoji od *Homo sacer*, *Ono što ostaje od Auschwitz* i *Izvanredno stanje*) u kojoj istražuje uvjete i opasnosti nastanka tiranije u globalnim razmjerama uspostavljajući tezu o životu u današnjem svijetu koji se može pretvoriti u globalni logor, prepoznajući logor „skrivenom paradigmom političkog prostora u kojem živimo“. (Opširnije: Zoran Kurelić, *Globalni logor, Izvorni znanstveni rad, Politička misao*, god 46, br.4, 2009, str 9.-17.).

Upravo je politizacija globalnog problema migrantske krize i stvaranje privida naglašene privremenosti dodijeljenih prostorâ dovela do statusa zatočeništva njihovih (takođe privremenih?) korisnikâ. Takvo postojanje nepotpunog (neke vrste pseudo grada) grada u gradu i nedostatak konekcijâ između takvih urbanih entitetâ predstavlja svojevrsan prostorno-

<sup>53</sup> Tschumi, Bernard, 2004. *Arhitektura i disjunkcija*, Zagreb, AGM, str.173.

<sup>54</sup> Harvi, Dejvid, 2013. *Pobunjeni gradovi, Od Prava na grad do Urbane revolucije*, Mediterran publishing, Novi Sad, str. 26.

<sup>55</sup> *Grad kao logor, logor kao grad / The City as the camp, the camp as the city* autorica Merve Bedir

<sup>56</sup> Giorgio Agamben (1942.), talijanski filozof sa širokim oblastima interesovanja – od socio-političke teorije i lingvistike preko estetike i umjetnosti do istraživanja društva i historije.

socijalni fenomen u kome je takav, novostvoreni, samodovoljni, pseudo polis većinu svojih veza i relacija ostvaruje na infrastrukturnom (komunalnom) nivou sa gradom na kojeg je konektovan (u doslovnom smislu te riječi).

Agambenovo “(...) shvaćanje logora kao prostora u kojemu se goli život i politička moć susreću onkraj zakona jest upravo ono što povezuje takozvane totalitarne i takozvane demokratske poretke. Agambenovski su logori naoko različita mjesta, poput nogometnog stadiona u Bariju u kojem je talijanska policija držala albanske imigrante, Dachaua u kojem se nacistički režim obračunavao s nepoželjnim, Omarske u kojoj su ubijani i silovani muslimani i muslimanke, ili zones d’attentes u francuskim međunarodnim zračnim lukama. Svim je tim mjestima zajedničko to što su funkcionirala bez ometanja bilo u okvirima nacionalnih država ili uz znanje međunarodnih organizacija, kao u slučaju Omarske. Logor, tako shvaćen, jest izvanredno stanje ukalkulirano u redovni poredak (...)”<sup>57</sup>

### Izbjeglička baština<sup>58</sup>

U okviru internacionalnih, multidisciplinarnih, projekata koji istražuju tzv. „Izbjegličku baštinu“ propituje se, i pokušava razumijeti, egzil kao, svojevrsna, politička praksa koja kreira fenomen “kulture egzila”. Sâm pojam izbjeglištva je doživljen kao, načelno, privremen, mada je, globalni, prosječni „životni vijek“ izbjegličkog kampa oko 24 godine, dok postoje i izbjeglički kampovi, poput onih u Palestini, starosti i preko 70 godina.

Projekat „Izbjeglička baština“ podržava nominaciju Izbjegličkog kampa Dheisheh južno od Betlehema, na Zapadnoj obali u Palestini za UNESCO popis Svjetske baštine.

Kamp Dheisheh je formiran 1949. godine, u izvornoj intenciji zbrinjavanja oko 3.000 izbjeglica, ali se danas, nakon više od sedam decenija njegove privremenosti, na istom prostoru, nalazi više od 15.000 ljudi smještenih na površini od 0,3 km<sup>2</sup>, što predstavlja gustinu naseljenosti od preko 45.000 st/km<sup>2</sup>!

Istraživanje pod okriljem Projekta „Izbjeglička baština“ ne podrazumijeva samo istraživanje izbjegličkog logora kao svojevrsnog političkog prostora, već i redifiniranje samog položaja izbjeglica i njihovih prava na kvalitetno „umještanje“ u novom okruženju.

Naravno, izbjeglički logori, u idealno uređenom svijetu, ne trebaju ni postojati – logori propituju, čak i podrivaju, samu zapadnjačku ideju grada kao uređenog građanskog prostora u kojem su građanska prava neotuđiva. Uspostavljanje izbjegličkih kampova predstavlja uspostavu i naseljavanje (pseudo urbanih?) prostora koji se podižu sa konačnim ciljem njihovog što bržeg uklanjanja. Tačnije, upravo jedan od kriterija njihove (primarno - političke) „uspješnosti“ predstavlja i njihova naglašena temporalnost.

Upravo se tu ocrta osnovna, načelna, kontradikcija – sa jedne strane je arhitektura koja ima jaku poruku stalnosti (do intencije ka vječnosti – prisutne od egipatskih piramida, preko sakralnih i javnih objekata podizanih u slavu vladara, događaja, ideje...), a sa druge je naglašena

<sup>57</sup> Kurelić, Zoran, 2009. *Globalni logor*, Izvorni znanstveni rad, Politička misao, god 46, br.4, str 9.-17.

<sup>58</sup> *Sandi Hilal i Alessandro Petti* su profesionalni i privatni par koji se bavi angažiranom arhitekturom – njihov rad predstavlja simbiozu arhitekture i edukativno-pedagoškog rada odnosno, svojevrsnog, političkog angažmana. Osnovali su (u saradnji sa *Eyalom Weizmanom*) DAAR (*Decolonizing Architecture Art Residency*) 2007. godine, interaktivnu fuziju arhitektonskog studija i rezidencije, a sve u cilju okupljanja i dodatnog senzibiliziranja arhitekata, urbanista, umjetnika i širokog spektra aktivista koji se bave simbiozom arhitekture i politike.

privremenost arhitekture kampa koja se ogleda u samoj suštini terminološke odrednice „kampa / logora“. To su prostori „bez prošlosti i budućnosti“ – kako bi se što prije zaboravili, jer predstavljaju izraz omaterijalizirane političke nemoći jednog civilizacijskog perioda. Bitno je naglasiti kako ovakve aglomeracije imaju osnovne odlike autonomnog urbanog naselja (čak i kada se nalazi u neposrednoj blizini od ranije egzistirajućeg grada), jer jedna od osnovnih definicija grada (iskazana kroz pitanje “šta nije grad?”) predstavlja grad kao naselje “naglašenog odsustva primarnog sektora proizvodnje“, a uz zadovoljavanje drugih odrednica kao što je broj stanovnika, gustina naseljenosti i sl.

## Prostorne barijere

Kako je, u par navrata, u ovom radu i navedeno - izbjeglički kampovi su od okolnog prostora odijeljeni jasnom i prostorno agresivnom granicom (visokom ogradom, zidom, žicom...), volumen i materijalizacija ovih ogradnih ploha šalju nedvosmislenu poruku o statusu korisnika kampa u zemlji domaćinu koji ih je zbrinuo. Ovakve barijere kojima se izoliraju “ljudi u pokretu” ne predstavljaju jedinu (bolje rečeno čine posljednju) liniju odbrane – države izložene jakom pritisku izbjegličkih migracija se odlučuju na sve radikalnije metode koje trebaju obeshrabrili izbjeglice pri samom odabiru izbjegličkih rutâ. Tako se, u posljednje vrijeme javljaju, sve, masovnije, ideje o gradnji antimigrantskih zidova / ograda na granicama državâ. Na državnim granicama se postavljaju ograde od tzv žilet žice, što, iskustveno, predstavlja, nedovoljno obeshrabrujuću barijeru, pa se pribjegava i gradnji fizički “čvršćih” barijera koje su teže savladive – klasičnih, viskih, zidova<sup>59</sup>. Iako su ovakve barijere trebale obeshrabrili migrante od ilegalnog prelaska granice, one predstavljaju veliki problem i u prirodnoj migraciji životinja, naime ovakve brutalne pregrade koje se pružaju desetinama kilometara u potpunosti onemogućavaju kopnene životinje u mikro i makro migracijama. Kreiranje barijera koje bi trebale destimulirati nelegalne migracije se ne iscrpljuju gradnjom na kopnu – migrantski priliv je, izuzetno, jak i na Sredozemlju te se pribjegava i postavljanju privremenih, plutajućih barijera<sup>60</sup>.

## Umjesto zaključka

Migrantska kriza je jedan od velikih humanitarno-socijalnih problema sa kojim se susreće savremni svijet, pri čemu migrantski talasi predstavljaju političko-ekonomsko-sigurnosni izazov (ali i potencijalni, iznimno moćni, alat pritiska i manipulacije) državâ koje se nalaze na migrantskim rutama.

Pitanje prostornih reperskusija trenutno primijenjenih protokolâ ublažavanja posljedica migrantskih kretanja je nedovoljno istraženo, ali nedvosmisleno ukazuje na nedosljednost

<sup>59</sup> Poljski parlament je odobrio gradnju antimigrantske prepreke – zida koji treba onemogućiti ilegalni priliv migranata iz Bjelorusije. Zid treba biti postavljen na dužini od oko 200 kilometara (što predstavlja približnu polovinu dužine granice između Poljske i Bjelorusije iz koje i vodi izbjeglička ruta koju je potrebno prekinuti zidom), predviđene visine 5,5 metara, Vrijednost izvođenja ovakvog „infrastrukturnog projekta“ premašuje trećinu milijarde eura, sa planiranim rokom početka realizacije u ljeto 2022. godine. Opširnije: <https://www.klix.ba/vijesti/svijet/i-poljaci-ce-graditi-zid-protiv-ilegalnih-migranata-kostat-ce-353-miliona-eura/211030015>, pristupljeno 17.11.2021.

<sup>60</sup> <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/grcka-raspisala-natjecaj-traze-plutajuci-zastitni-sustav-protiv-migranta-iz-turske-20200129>, pristupljeno 18.11.2021.

tretmana ovog problema koji se razlikuje od države do države (odnosno lokalne zajednice pogođene prilikom migranata). Iako je problem globalan primjetna je, prvenstveno, politička nedosljednost koja generira druge oblike nejednakosti (ekonomske, socijalne, prostorne...) tretmana migranata u ovisnosti o (čak i trenutnom) stavu države prema ovom fenomenu. Prostori koji služe za smještaj migranata su (iako u svojoj esenciji zamišljeni kao privremeni), najčešće, areali izražene stalnosti vlastite prostorne egzistencije. Inicijalno koncipirani sa prefiksom temporalnosti migrantski kampovi, upravo zbog dužine vlastitog trajanja, doživljavaju nužne promjene sadržaja i funkcija unutar svojih granica, odnosno involviranosti migrantske populacije u život lokalne zajednice. Tako su poznate (istina, rijetke i sporadične) organizovane aktivnosti migranata kojima (na principijelnoj, više nego na stvarnoj – ekonomskoj razini) „vraćaju dug“ lokalnoj zajednici kroz participiranje u društveno korisnom radu, čime se, najčešće, iscrpljuju interakcije na relaciji migranti – lokalna zajednica. Privremenost zadržavanja, izopćenost, nepripremljenost na životne socio-ekonomsko-kompetitivne tokove koji ih okružuju i kojima streme, neuključenost, nekompatibilnost (jezička, kulturološka...) predstavljaju jedan od suštinskih problema sa kojima se susreću migranti, a koji je duboko utemeljen i u nametnutim prostornim tretmanima migrantskih areala, kampova. I, konačno, u ovom radu se uspostavljaju paralele između grada i migrantskog / izbjegličkog kampa (koji je prepoznat kao pseudo grad / pseudo polis) – dva urbana entiteta čije se interakcije završavaju na nivou komunalno-energetske konektovanosti urbanog naselja i migrantskog kampa pozicioniranog u gradskom neposrednom, fizičkom, okruženju.

## Literatura

- [1] BEDIR M. (2017.) Grad kao logor, logor kao grad / The City as the camp, the camp as the city, Prethodno priopćenje, Život umjetnosti: časopis o modernoj i suvremenoj umjetnosti i arhitekturi, Vol. 101 No.2
- [2] HARVI D. (2013.), Pobunjeni gradovi, Od Prava na grad do Urbane revolucije, Novi Sad, Mediterran publishing
- [3] KURELIĆ Z. (2009.) Globalni logor, Izvorni znanstveni rad, Politička misao, god. 46., br.4
- [4] OŽE M. (2005.), Nemesta – uvod u antropologiju nadmodernosti, Beograd, KRUG
- [5] TSCHUMI B. (2004.), Arhitektura i disjunkcija, Zagreb, AGM

## Internet izvori

- [1] <https://ba.voanews.com/a/svjetski-dan-izbjeglica/5935785.html>, pristupljeno 22.11.2021.
- [2] <https://bih.iom.int/sites/bih/files/Reporting%20on%20Refugees%20BHS%20print.pdf>, pristupljeno 05.10.2021.
- [3] <https://www.6yka.com/novosti/giorgio-agamben-mi-izbjeglice>, pristupljeno 24.11.2021.
- [4] <https://www.dw.com/hr/rekrodni-broj-izbjeglica-pomo%C4%87-potrebnija-nego-ikada/a-44296131>, pristupljeno 25.11.2021.
- [5] <https://www.klix.ba/vijesti/svijet/i-poljaci-ce-graditi-zid-protiv-ilegalnih-migranata-kostat-ce-353-miliona-eura/211030015>, pristupljeno 17.11.2021.
- [6] <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/grcka-raspisala-natjecaj-traze-plutajuci-zastitni-sustav-protiv-migranta-iz-turske-20200129>, pristupljeno 18.11.2021.
- [7] [https://www.unhcr.org/hr/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/konvencija\\_1951.pdf](https://www.unhcr.org/hr/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/konvencija_1951.pdf), pristupljeno 05.10.2021.